ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРАВОСУДДЯ

ВИСНОВОК

щодо проекту Закону про опіку та піклування над повнолітніми недієздатними особами та особами, цивільна дієздатність яких обмежена (реєстр. № 4606 від 6 травня 2016 року)

Комітет з питань правової політики та правосуддя розглянув на своєму засіданні 6 вересня 2016 року (протокол № 50) на відповідність Конституції України проект Закону про опіку та піклування над повнолітніми недієздатними особами та особами, цивільна дієздатність яких обмежена (реєстр. № 4606 від 6 травня 2016 року) (далі – Законопроект), поданий Кабінетом Міністрів України.

Згідно із пояснювальною запискою метою розроблення Законопроекту є прийняття уніфікованого законодавчого акта, яким би визначалися основні правові, соціальні та організаційні засади й гарантії державної політики у сфері опіки та піклування над повнолітніми недієздатними особами та особами, цивільна дієздатність яких обмежена, а також внесення змін до чинних нормативно-правових актів для забезпечення єдиних підходів до регулювання відповідних правовідносин. Законопроектом передбачається забезпечити виконання Україною міжнародних зобов'язань, у тому числі, щодо реалізації повнолітніми недієздатними особами прав на врахування їх думки під час прийняття рішень та здійснення дій у їх інтересах і на звернення до суду за поновленням дієздатності та звільненням опікуна.

Законопроект містить норми, якими передбачається внесення змін до Сімейного кодексу України, Цивільного кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, законів України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про звернення громадян», «Про місцеві державні адміністрації», «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам», «Про безоплатну правову допомогу» та «Про судовий збір», Основ законодавства України про охорону здоров'я.

Вирішуючи питання про відповідність Законопроекту положенням Конституції України Комітет виходить з наступного.

В Конституції України зазначається, що органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України (частина друга статті 6), закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (частина друга статті 8). За приписом частини другої статті 19 Конституції України органи державної влади зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

В Україні як демократичній, правовій державі людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (статті 1, 3 Основного Закону України).

Відповідно до частини першої статті 64 Основного Закону України конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Конституційні права і свободи є фундаментальною основою існування та розвитку Українського народу, а тому держава зобов'язана створювати ефективні організаційно-правові механізми для їх реалізації. Відсутність таких механізмів нівелює сутність конституційних прав і свобод, оскільки призводить до того, що вони стають декларативними, а це є неприпустимим у правовій державі.

Згідно з частинами першою, другою статті 24 Основного Закону України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом; не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

За статистикою, в Україні нараховується близько 1,2 мільйони осіб із проблемами психічного здоров'я, з них — понад 300 тисяч є особами із інтелектуальною, психосоціальною формою інвалідності. Понад 32 тисячі осіб визнані недієздатними.

Порівняння відповідності національного законодавства положенням Конвенції ООН про права людей з інвалідністю свідчить, що особи із психосоціальною та інтелектуальною формами інвалідності, фактично, є обмеженими у можливості реалізувати права, передбачені цим міжнародним документом, від обмеження правоздатності та утримання через інвалідність у місцях несвободи до позбавлення права голосу. Неврахування думки особи стосовно того, де їй проживати, кількості та якості соціальних та медичних послуг породжує загрози її фундаментальним правам.

У стратегічному документі комісара Ради Європи від 2012 року щодо правоздатності осіб із психосоціальною та інтелектуальною формами

інвалідності пропонуються наступні кроки, необхідні для реалізації європейськими правовими системами: «Необхідно скасувати механізми, які забезпечують повну недієздатність та пленарну опіку; дієздатність має поширюватися і на осіб з інвалідністю. Наявність інтелектуального та/або психосоціального порушення не є причиною для позбавлення вигоди від презумпції «здатності». Потрібно переглянути та реформувати дискримінаційне законодавство, що позбавляє людей з інвалідністю людських прав (право на справедливий судовий розгляд, право голосу чи право на власність) через їхню інвалідність чи наявність порушення. Державні і місцеві органи влади, суди, заклади охорони здоров'я повинні зробити свої послуги більш доступними для людей з інвалідністю».

Під час підготовки Законопроекту досліджено досвід правового регулювання сфери опіки та піклування над повнолітніми недієздатними особами та особами, цивільна дієздатність яких обмежена Французької Республіки та Королівства Іспанія. У результаті передбачається забезпечити виконання Україною міжнародних зобов'язань, у тому числі, щодо реалізації повнолітніми недієздатними особами прав на врахування їх думки під час прийняття рішень та здійснення дій у їх інтересах на звернення до суду за поновленням дієздатності і звільненням опікуна та виконання підпункту 1 пункту 1 розділу XI «Повага до дому та сім'ї» (стаття 23 Конвенції про права інвалідів)».

Одночасно Законопроектом, зокрема, пропонується внести зміни до Цивільного кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Закону України «Про безоплатну правову допомогу».

Цивільний кодекс України пропонується доповнити новою статтею 42^1 щодо надання дієздатній фізичній особі допомоги у реалізації її прав та виконанні обов'язків. В зазначеній статті більш чітко прописуються права та обов'язки помічника фізичної особи, яка за станом здоров'я не може самостійно реалізувати свої права та виконувати обов'язки, у тому числі внаслідок психічного розладу. Порядок надання послуг помічником та підстави припинення його повноважень визначаються договором між помічником та фізичною особою, яка за станом здоров'я не може самостійно реалізувати свої права та виконувати обов'язки. Такий договір укладається в письмовій формі. Типовий договір про надання послуг помічником затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері соціального захисту.

Пропонується внести зміни до частини 2 пункту п'ятого статті 281 Цивільного кодексу України, які на відміну від чинної редакції встановлюють, що стерилізація недієздатної фізичної особи за наявності медичних показань може бути проведена лише за рішенням суду за заявою її опікуна або спеціального закладу, який здійснює над нею опіку, з додержанням вимог, встановлених законодавством.

В статтю 313 Цивільного кодексу України додається норма щодо права недієздатної фізичної особи самостійно пересуватися територією України та

за межами України в супроводі опікуна чи уповноваженої ним особи, а також без супроводу на підставі нотаріально засвідченого клопотання її опікуна або за рішенням суду.

У Цивільному процесуальному кодексі України пропонується змінити пункт 1 статті 207 передбачивши, що суд постановляє ухвалу про залишення заяви без розгляду, якщо заяву подано особою, яка не має цивільної процесуальної дієздатності, крім заяв про поновлення її цивільної дієздатності та про звільнення опікуна.

Змінами до статті 237 Цивільного процесуального кодексу України встановлюється норма, що заява про потребу у піклуванні, звільнення від повноважень опікуна або піклувальника, про поновлення дієздатності може бути подана, в тому числі, цією особою.

У статті 238 Цивільного процесуального кодексу України, передбачається необхідність обов'язкового додання до заяви про визнання фізичної особи недієздатною, про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи та про поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, висновку лікарсько-консультативної комісії відповідно психіатричного чи наркологічного закладу про наявність чи відсутність у такої фізичної особи потреби в опіці або піклуванні.

Статтею 240 Цивільного процесуального кодексу України пропонується справи про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною розглядати лише за обов'язковою участю такої особи (якщо це можливо за станом її здоров'я).

До Закону України «Про безоплатну правову допомогу» пропонується, зокрема, що звернення стосовно надання одного з видів правових послуг, передбачених частиною другою статті 7 цього Закону, що стосуються осіб, визнаних судом недієздатними, або дієздатність яких обмежена судом, надсилаються або подаються, в тому числі, такими особами.

Статтю 18 Закону (Порядок подання звернень про надання безоплатної вторинної правової допомоги) пропонується доповнити нормою, що поновлення цивільної дієздатності та звільнення опікуна чи піклувальника від повноважень - також особисто особами, які визнані недієздатними або цивільна дієздатність яких обмежена.

Прийняття вказаного Законопроекту, на думку Комітету, дозволить удосконалити механізм здійснення опіки та піклування над повнолітніми недієздатними особами та особами, цивільна дієздатність яких обмежена.

Зважаючи на зазначене, а також на те, що Верховна Рада України – єдиний орган законодавчої влади в Україні, одним із повноважень якого є прийняття законів (стаття 75, пункт 3 частини першої статті 85 Конституції України), внесення запропонованих проектом Закону змін до чинного законодавства узгоджується з нормами Конституції України.

Враховуючи викладене, Комітет дійшов висновку, що проект Закону про опіку та піклування над повнолітніми недієздатними особами та особами, цивільна дієздатність яких обмежена(реєстр. № 4606 від 6 травня 2016 року), поданий Кабінетом Міністрів України, не суперечить положенням Конституції України.

Голова Комітету **Р.П. КНЯЗЕВИЧ**